

ZGRADA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZGRADA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAGREB 1999.

ISBN 953-6002-15-9

9 789536 002153

ZGRADA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

**Sveučilište u Zagrebu
ZAGREB 1999.**

projekta
ebu od
ovodu
istoga
rade i
ogađaj,
Suk u
što se
trašnje
tarijnim
svojim

simbol
nje do
voljno
vor na
ične i
idi.

ovom
lanas.
i široj
nogli:
žbe i
no na
nbolu

ektor

BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS ZAGRABIENSIS

Nakladnik: Sveučilište u Zagrebu
Uredništvo: dr. sc. Tomislav Premerl, glavni urednik
 mr. sc. Ranka Franz-Štern
 prof. dr. sc. Stjenko Vranjican
 prof. dr. sc. Željko Pavić
 Hrvoj Devidé, likovni urednik
Lektura: Branka Römer, prof.
Tisak: Sveučilišna tiskara d.o.o.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
 Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 061.12 (497.5)

ZGRADA Sveučilišta u Zagrebu / (Uredništvo
 Tomislav Premerl, glavni urednik... et al.) - Zagreb:
 Sveučilište u Zagrebu, 1999. - 52 str.: ilustr.:
 (djelomice u bojama); 24 cm. - (Bibliotheca
 Universitatis Zagrabienensis)

ISBN 953-6002-15-9

980717026

ISBN 953-6002-15-9

PROSLOV

Njegujući i obnavljajući tradicije našeg Sveučilišta, u okviru projekta *Povijest Sveučilišta*, održana je Tribina *Zgrada Sveučilišta u Zagrebu od izgradnje do danas* u auli Sveučilišta 5. studenoga 1997., a u povodu 115. obljetnice dodjele zgrade Sveučilištu. Naime, u nedjelju istoga nadnevka godine 1882. svečano je obilježena posveta zgrade i uvođenje Sveučilišta u prostor Donjega grada. U osvrtnu na taj događaj, odstupajući rektor za akademsku godinu 1882./83. prof. Feliks Suk u svom je izvještaju naglasio *...Rodoljubnu srdcu svakako godi, što se naše sveučilište u novoj sgradi, premda mlađahno, što se tiče unutrašnje uredbe i narednosti, ponosno može takmiti i sa mnogo starijim sveučilištem, kao što je sveučilišna sgrada vanjštinom i položajem svojim već sada ponositi ures našeg glavnog grada Zagreba...*

Ova zgrada, koje su obrisi naš zaštitini znak, a time i simbol Sveučilišta u Zagrebu, zadržala je svoj izvorni oblik od izgradnje do danas, a vjerujemo da će tako biti i u budućnosti. Bila je nedovoljno stručno obrađena pa i zapostavljena, a barem djelomičan odgovor na pitanje o razlozima te neopravdane nezainteresiranosti stručne i znanstvene javnosti potražite u ovoj nevelikoj ali prvoj knjizi o zgradi.

U suradnji s Pravnim fakultetom, koji već 115 godina djeluje u ovom zdanju, uspjeli smo prikupiti niz dokumenata od izgradnje do danas. Neke od najvažnijih, nakon prikaza na Tribini, podastiremo uoči i široj akademskoj javnosti uz zahvalnost svima koji su u tome pomogli: autorima, istraživačima, sudionicima Tribine, priređivačima izložbe i ostalima. Valja naglasiti da time tek otvaramo raspravu i pozivamo na daljnja istraživanja o ovom spomeniku našeg graditeljstva i simbolu Hrvatskog sveučilišta.

To ova naša prelijepa sveučilišna zgrada svakako zaslužuje.

Marijan Šunjić, rektor

Kad je na južnom rubu grada sagrađena zgrada današnjeg zagrebačkog Sveučilišta i Pravnog fakulteta, Zagreb je imao oko 18.000 stanovnika. Na tom mjestu, piše Vj. Klaić, *nije bilo ni jedne zgrade, koje ga sada okružuju i ukrašuju*. Planirana kao javna opća bolnica, koja to nikada nije postala, izazivala je u početku negodovanje i kritike tadašnjih vlasti i građana. Za neke je to bio "dokumenat bezglavosti i rastrošenosti", "za bolnicu posve nepodesna", "zemaljskoj zakladi baš na nikakvu korist, a neće valjda još i na dugo biti", "vjekoviti predmet saborskog pretresivanja". Pripisuju joj se najrazličitije namjene – od fakulteta liečničkog do kasarne, muzeja i duhanare – da bi tek 1882. godine postala glavnom zgradom Sveučilišta, te napokon Rektorata i Pravnog fakulteta.

Valja međutim istaknuti da je bilo i onih koji su spoznali vrijednost ove monumentalne zgrade, koju su smatrali ishodišnom točkom za stvaranje "vele liepog novog terga". Njihova se i obistinila! Lenucijeva zelena potkova, i urbanizam za buduća pokoljenja, mogla se ostvariti.

Na žalost, trebalo je proći više od jednog stoljeća da se o toj zgradi sustavno raspravi s urbanističkog, arhitektonskog i hortikulturnog stajališta. Smatramo stoga da bi ovakav pothvat valjalo nastaviti te ga proširiti i na sve zgrade našeg Sveučilišta koje zaslužuju takvu pažnju pod vječitim geslom: *Ignoramus sed non ignorabimus*.

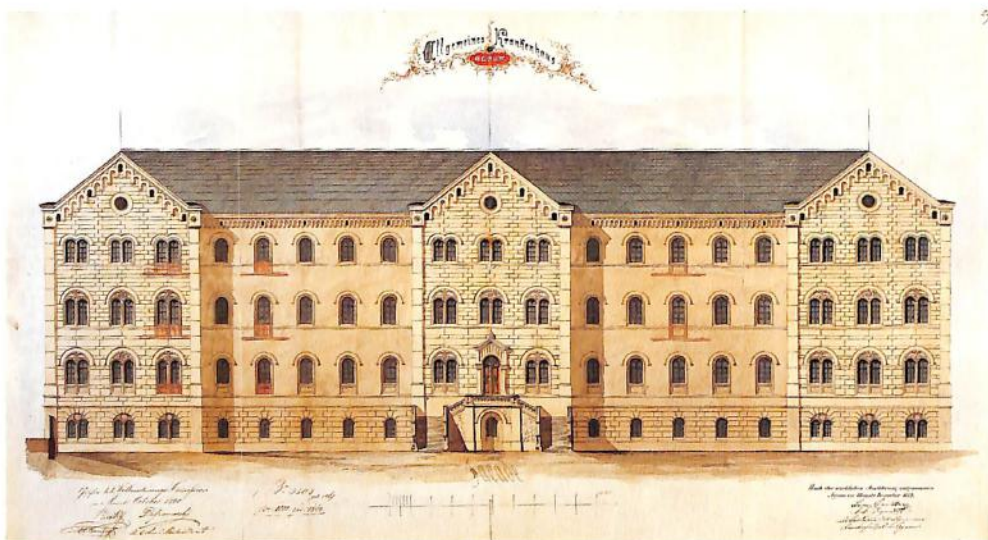
Uroš Dujšin, dekan Pravnog fakulteta

Tijekom akademskih dana (Dies academicus) Sveučilišta u Zagrebu, a na stopetnaestu obljetnicu useljenja zagrebačkog Sveučilišta u današnju zgradu održana je 5. XI. 1997. tribina "Zgrada Sveučilišta u Zagrebu od izgradnje do danas". Na tribini su sudjelovali dr. sc. Snješka Knežević, dr. sc. Tomislav Premerl, prof. dr. sc. Sena Sekulić-Gvozdanović, prof. dr. sc. Ivo Trinajstić i prof. dr. sc. Matko Peić.

Njihove radove objavljujemo u ovoj publikaciji.

Tribina "Zgrada Sveučilišta u Zagrebu od izgradnje do danas" 5. XI. 1997. Prof. dr. sc. Ivo Trinajstić, prof. dr. sc. Sena Sekulić-Gvozdanović, dr. sc. Snješka Knežević i dr. sc. Tomislav Premerl

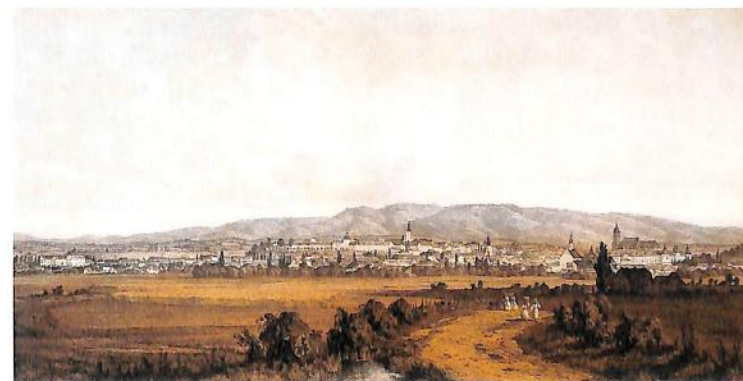
Ludwig Zettl, Pročelje zgrade opće
bolnice, 1859, crtež (Hrvatski državni
arhiv, Zbirka planova i mapa br. 192 b)

Snješka Knežević

URBANISTIČKO ZNAČENJE ZGRADE REKTORATA SVEUČILIŠTA

U dugoj se povijesti ove zgrade razaznaju dva razdoblja: prvo, kada su joj se tražili sadržaji i ona još nije mogla utjecati na formiranje trga, te drugo razdoblje kada je dobila svoj konačni sadržaj i utjecala na oblikovanje trga.

Zgradi je namijenjen sadržaj opće bolnice. Već se 1855. zbog pojave kolere željelo u blizini samostana milosrdnica (u današnjoj Frankopanskoj ulici) unajmiti ili kupiti kuću za bolesnike. Potom se predlagalo da se nadogradi drugi kat samostana milosrdnica za 100 bolesnika. Godine 1856. utvrđuje se sa samostanom gradnja dogradnje za 200 bolesnika. No neposredno nakon toga novoosnovana komisija predlaže gradnju nove zgrade za 200 bolesnika i školom za primalje. Bečko ministarstvo unutarnjih poslova prihvaća ideju i predaje projekt svom inženjeru Ludwigu Zettlu. Nova je zgrada projektirana gotovo kao južno krilo samostana i tvori s njim cjelinu. Urbano reprezentativno pročelje okrenuto je ladanjskom ambijentu: sjenokošama i oranicama. No njezino monumentalno pročelje pretpostavlja široku vizuru trga; upravo ga anticipira.

Johann Zaslche,
Zagreb s juga oko
1850., litografija
(Hrvatski povijesni
muzej, HPM/PMHG -
651)

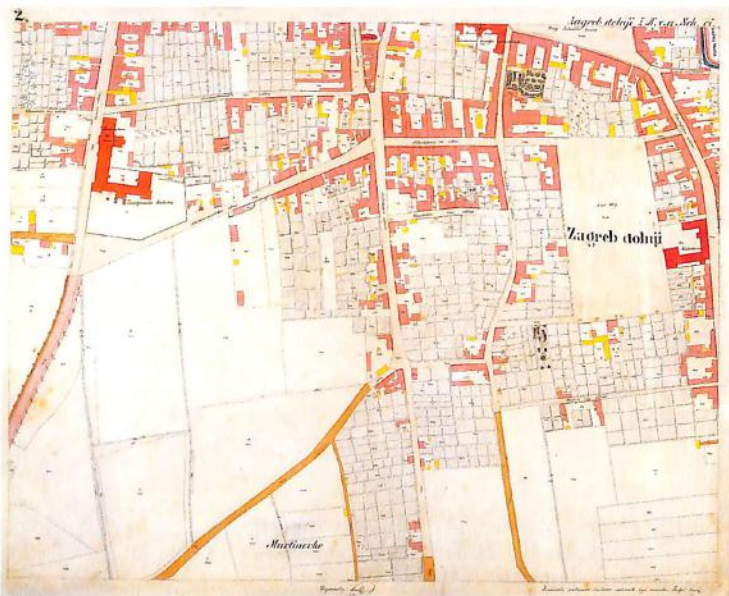
Zgrada je građena od 1857. do 1859. Nije poznat njen izvorni projekt, nego samo nacrt pročelja ("prema stvarnoj izvedbi"). Troškovi su se od 80.000 forinti podigli do 320.000 i opteretili sve zemaljske fondove i zemlju dugom.

Jedinstvena zgrada po stilu, dimenzijama i unutrašnjoj strukturi nije međutim dobila svoju namjenu.

Početak ustavnog razdoblja (1861.) Sabor predlaže da se "ugledna zgrada takozvana zemaljska bolnica" namijeni ako ne za fakultet (koji tada još nije osnovan), onda za bolnicu ili kasarnu.

Iste te, 1861. godine zgrada izaziva prva urbanistička razmišljanja: tada se želi osnovati Prilaz, kao komunikacija s novim, tek dijelom urbaniziranim Donjim gradom, i novim kolodvorom (današnjim Zapadnim); južno od avenije u produžetku ulice od Novog trga (današnjeg Trga N. Š. Zrinskoga) do kolodvora, a između tih dviju avenija planira se prostran trg. Njegova sjeverna regulatorna linija slijedi građevinsku liniju zemaljske zgrade namijenjene bolnici. On je, dakle, važan urbanistički element budućeg trga.

U međuvremenu traju rasprave o sadržaju "bolnice": 1863. tu je privremeno smještena realka, 1864. u njoj se održava prvi zagrebački "velesajam" – Prva dalmatinsko-hrvatska-slavonska gospodarska izložba. Godine 1866. za vrijeme rata zgrada privremeno napokon služi i kao bolnica.

Katastarski plan
Zagreba 1862. – 64.,
detalj (Muzej grada
Zagreba, inv. br. 7014)

Regulatorna osnova grada Zagreba iz 1865. namjenjuje zgradu za "sveobću bolnicu s ranarnicom i klinikom nakon osnutka sveučilišta, porodišta i nahodišta". Inače, ta osnova na trgu zamišlja "županijski sudbeni stol s istražnim zatvorom prema zapadu, a izložbenu zgradu na različite umne predstave pročeljem prema istoku."

O zgradi se u Saboru opet intenzivno raspravlja 1866. Prevladavaju dva stava: prvi, negativan, prema kojem ona nije podobna za buduće sveučilište i gimnaziju zbog prometne buke. Naprotiv, Ivan Kukuljević Sakcinski predlaže zgradu za muzej i Jugoslavensku akademiju. "Veličanstvena zgrada jedina dolikuje našim narodnim zavodom tako dobro glede svojega položaja kao i glede svojih prostorija i unutrašnjeg ustroja." Kukuljević Sakcinski podsjeća na velik trg koji će se urediti pred zgradom.

No već iduće godine 1867. Konvent sestara milosrdnica predlaže da mu se iznajmi ili proda zgrada. Istodobno Namjesničko vijeće (vlada) poziva Akademiju da zgradu izabere i preinači kao svoje sjedište. Iz te godine potječe projekt graditelja Aleksandra Brdarića o adaptaciji zgrade.

Vlada ipak preporučuje prodaju samostanu, optimalno valoriziranu s 120.000 forinti. Sabor 1870. ne prihvaća uvjete prodaje i formira poseban odbor. Kako odbor novokonstituiranoj vladi nije preporučio ništa, vlada je iznajmila zgradu zajedničkom ugarsko-hrvatskom ministarstvu financija za deset godina. Obvezala se da prije toga popravi kuću za 4.500 forinti.

Odluka izaziva žestoke polemike, obojene politički: kulturnom se sadržaju pretpostavio strani privredni pogon.

Za deset se godina u zgradi, tvornici duhana, nije dogodilo ništa. Ali promjene su se dogodile na planiranu trgu ispred nje. Godine 1870. odlučilo se da se tu s Novog trga (današnjeg Trga N. Š. Zrinskoga) premjesti stočno sajmište, a trg je počeo funkcionirati 1872. Godine 1874. na samom južnom rubu trga uređeno je klizalište, poprište intenzivne društvenosti i svečanosti. Već 1875. traži se premještenje plinare (između istočne strane Mažuranićeva trga i Gundulićeve ulice) zbog perspektive razvoja tog dijela grada. Napokon, na trgu se 1878. izgrađuje otmjena palača Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva graditelja Franje Kleina.

Godine 1879. istječe ugovor o najmu za tvornicu duhana i istodobno grad traži veći ograđeni dio vrta tvornice za regulaciju i uređenje spone današnje Masarykove ulice i Prilaza.

Godine 1882. važna je povijesna prekretnica za povijest zgrade. Tada se ona uređuje za Sveučilište, koje se napokon seli u nju.

Novi sadržaj potiče nove urbanističke ideje. Na poticaj Akademičkog senata Sveučilišta da se s trga ukloni stočno sajmište i uredi trg, gradski inženjer Milan Lenuci izrađuje četiri varijante trga s perivojem.

Zgrada Sveučilišta s kazalištem, foto Miroslav Dvorščak, prof, 1997.

Tom prigodom Gradsko poglavarstvo daje na znanje da će oko čitava središta Donjeg grada urediti monumentalni okvir perivoja. To je prva najava tzv. Zelene potkove, reprezentativnih trgova s perivojima, sa soliternim kulturnim zdanjima u sredini i uglednim arhitektonskim frontama s alejama sa strane.

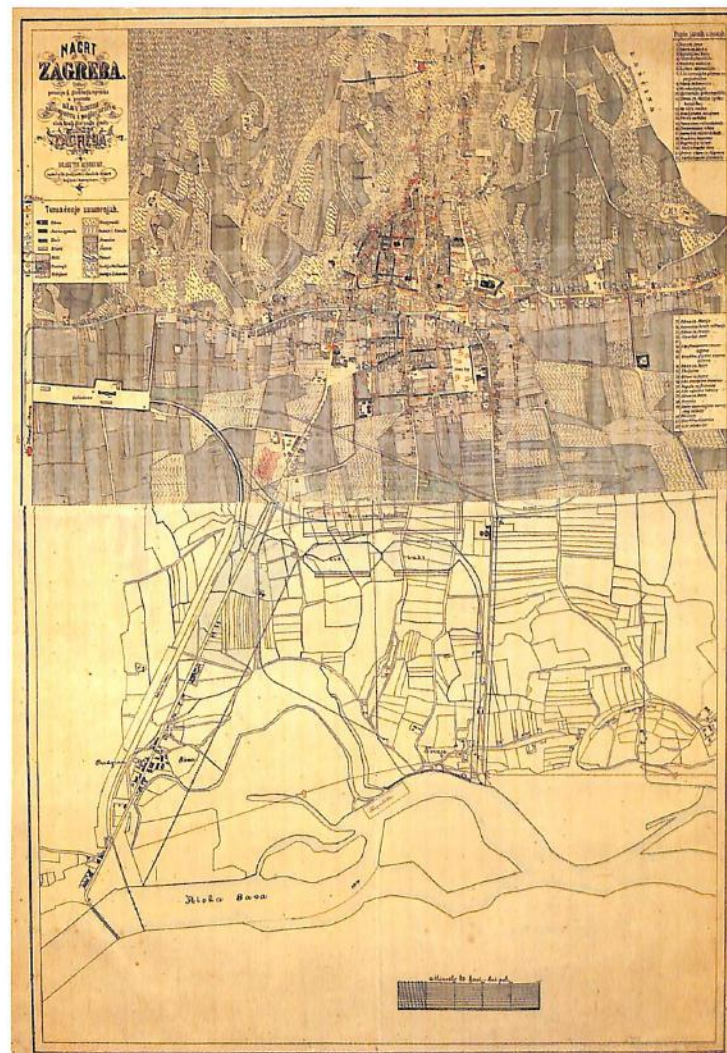
Trg se i dalje razvija: na južnoj strani 1884. dovršen je dom gimnastičkog društva Hrvatski sokol i pjevačkog društva Kolo. U godini 1885. počinju žestoke rasprave o lokaciji kazališta na ovom trgu. Dakako, postojanje Sveučilišta postaje argumentom onima koji se zalažu za kazalište na još uvijek stočnom trgu. Budućoj perspektivi trga pridonosi i odluka o lokaciji monumentalne Obrtne škole na zapadnoj strani godine 1887.

Godine 1888. trg umjesto Sajmišta dobiva naziv Sveučilišni trg. Sajmište je napokon premješteno 1890. a 1891. na trgu je priređen najveći spektakl 19. stoljeća u Zagrebu: Jubilarna gospodarsko-šumarska izložba.

U raspravi o gradnji kazališta raspravljalo se i o Sveučilištu, odnosno odnosu kazališta prema njemu. Sam projektant Helmer nije smatrao sretnim odnos središnjeg solitera kazališta s velikom plošnom palačom na nižoj razini tla trga. Društvo hrvatskih inženjera čak je izradilo varijantni projekt, gdje se kazalište smješta na zapadnu stranu, a u sredini trga ostaje perivoj, koji ublažava probleme razina, razilaženja osi i dimenzija.

Kazalište je 1895. ipak izgrađeno u središtu trga kako se predlagalo od početka. Između njega i Sveučilišta bio je velik prometni prostor, formiran tek oko kazališta četirima kandelabrima-obeliscima, koji su određivali vanjski prostor što pripada kazalištu. Tu situaciju izmijenio je 1911. Ignjat Fischer, kada je postavom Meštrovićeva "Zdenca života" pokušao snažnim simboličnim punktom, spojiti dvije važne, kulturno ekskluzivne institucije.

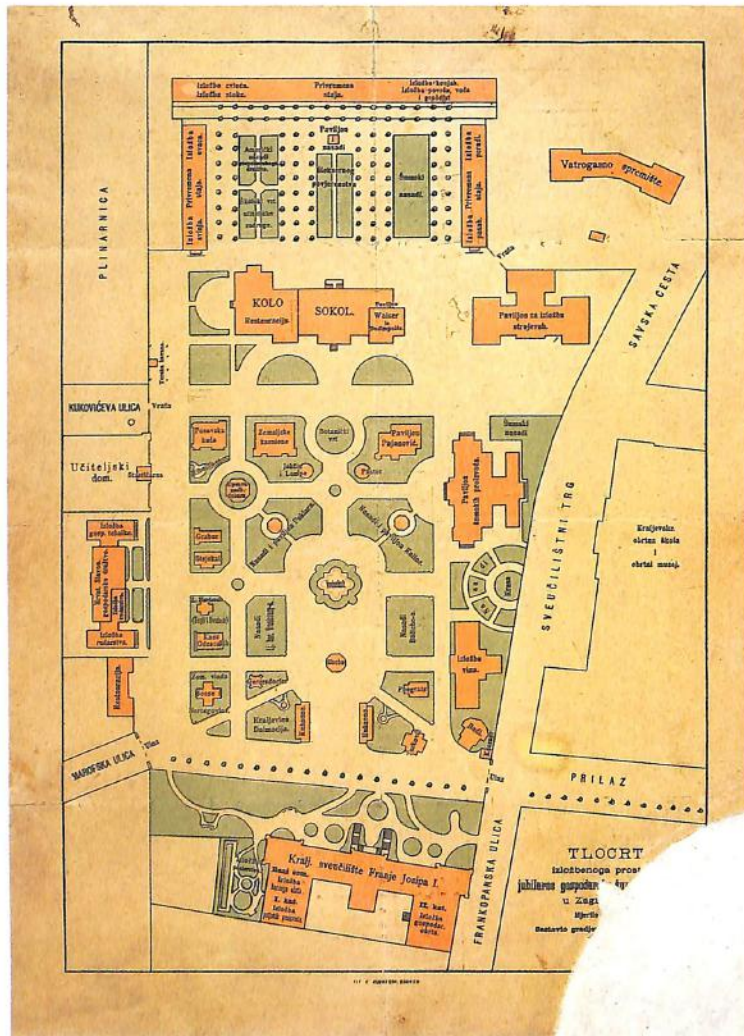
O zgradi Sveučilišta raspravlja se još jedanput intenzivno nakon Drugog svjetskog rata, u povodu velikog urbanističkog natječaja za

Nacrt grada Zagreba god. 1864. s dodanom prvom regulatomom osnovom grada iz 1865. god., litografija Dragutina Albrechta (Muzej grada Zagreba, inv.br. 5676)

preuređenje poteza od Ilice do Botaničkog vrta. Teži se poboljšanju situacije bloka između Ilice i Trga maršala Tita i gradnji Muzičke akademije na Mažuranića trgu. Tom prigodom arhitekt Božidar Rašica postavlja zgradu Rektorata na stupove i predviđa novi trg između Rektorata i kazališta bez Zdenca života; arhitekt Ivan Vitić želi srušiti zgradu i zamijeniti je novom. Jedini Vladimir Turina štiti staru kuću.

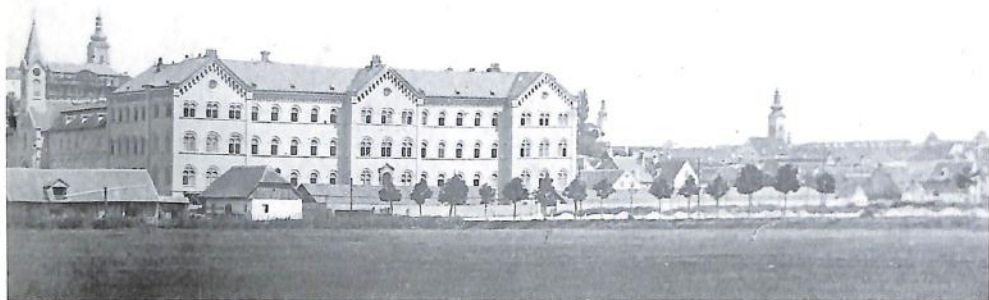
Zgrada Sveučilišta, u kojoj su danas njegov Rektorat i Pravni fakultet, zacijelo je i arhitektonski i urbanistički spomenik kakav Zagreb iz tog vremena nema i zaslužuje najveću pažnju i njegu kao dio zagrebačke i hrvatske povijesti.

August Posilović,
Nacrt izložbenog
prostora i raspored
paviljona za izložbu,
1891., (Muzej grada
Zagreba, inv.br. 6653)

Heinrich Weidner, Prva dalmatinsko-
hrvatsko-slavonska gospodarsko
šumarska izložba 1864., litografija
(Hrvatski povijesni muzej)

Zgrada današnjeg Sveučilišta 1861.,
foto Julije Hühn (Muzej grada Zagreba,
inv.br. 5865)

Tomislav Premerl

ZABORAVLJENE VRIJEDNOSTI SVEUČILIŠNE ZGRADE

¹ Snješka Knežević, Geneza Trga maršala Tita i "zelena potkova" u Zagrebu. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Zagreb, 1988.–89., 14-15, str. 111-149.

² Ista, Zagrebačka zelena potkova. Školska knjiga, Zagreb, 1996.

Činit će nam se čudnim da o jednoj urbanistički i arhitektonski vrlo markantnoj zgradi u našem gradu, zgradi na najreprezentativnijem trgu uz kazalište i muzej, dakle u urbanom okružju 19. stoljeća, ne znamo do danas mnogo. Kao da je uvijek bila zaobilažena, znamo je kao zgradu Sveučilišta, Rektorata i danas Pravnog fakulteta, i ne mnogo više. I u stručnim je obradama grada donedavno bila gotovo prešućivana ili usput spominjana. Tek ju je dr. sc. Snješka Knežević znatnije obradila u svom tekstu Geneza Trga maršala Tita i "zelena potkova" u Zagrebu 1989.¹, te u svojoj novoj knjizi Zagrebačka zelena potkova, 1996.² otkrivši tada i njezina autora. Možda je baš nepoznavanje autora zgrade bio razlog da se o njoj do sada nije pisalo.

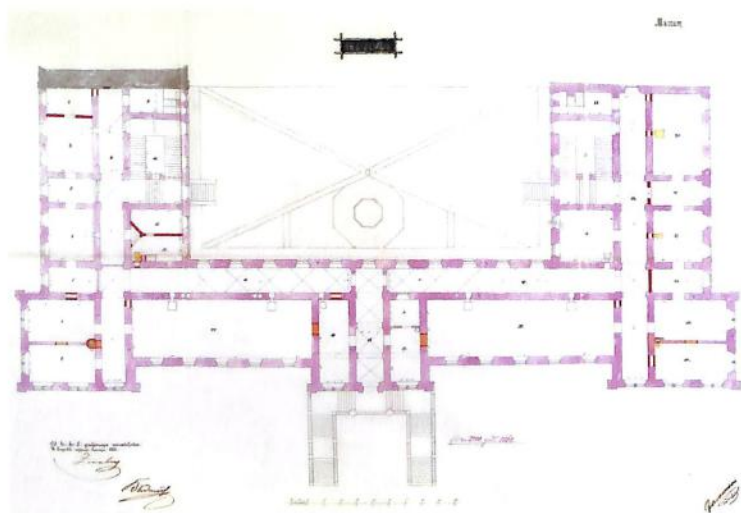
Zgrada Sveučilišta s
juga, ispred "Zdenac
života" Ivana
Meštrovića (1905.,
postavljen 1912.), foto
Miroslav Dvorščak,
prof, 1997.

A zgrada Sveučilišta u našoj je sredini osobena i vrlo zanimljiva, ponajprije vremenom svoga, za Zagreb vrlo ranog nastanka godine 1856.–59. te zbog svoga položaja, tada na krajnjem rubu grada³, zbog svoje mikrolokacije i orijentacije prema jugu, koja je apsolutno diktirala svu buduću izgradnju, u prvom redu urbanističku regulaciju, a koja je pak usko povezana sa širokim urbanističkim zahvatom nad cijelim novim Donjim gradom.

Zato će ovdje biti tek riječi o njezinu arhitektonskom i morfološkom sustavu u kontekstu stilskog košmara 19. stoljeća, osobito njegove polovice, kada će vrlo poopćeno klasicizam prerastati u historizam⁴ s više svojih logičnih, pa često i nelogičnih varijacija, utjecaja, previranja i na posljedku "besmislenih" traganja za oblikovnim izrazom svog vremena, vremena u kojemu prvenstveno urbanizam poprima ključnu ulogu stvarajući nove matrice velikih gradova. No, i arhitektura pojedinačno preuzet će koliko je to moguće ulogu gradograditelja, barem još polovinom stoljeća, za što je primjer upravo zgrada našeg Sveučilišta. Međutim, na njoj isto tako možemo pokazati i apsurd cijelog 19. stoljeća; naša je zgrada naime građena kao bolnica pa je po uobičajenoj shemi i dobila neoromaničko pročelje, no kao takva nikada nije funkcionirala, dugo je u početku bila bez namjene i prazna, zatim su se mijenjale potpuno neadekvatne namjene (tvornica duhana, na primjer), do useljenja Sveučilišta godine 1882. kada ona, tek u novoj funkciji, poprima i obličje kakvim ga znamo do naših dana.

Upravo na toj zgradi i njenoj sudbini možda najzornije možemo govoriti o arhitekturi 19. stoljeća, bolje reći polovine i druge polovine stoljeća.

Zgrada današnjeg Sveučilišta građena je god. 1856.–59. u jednom za srednjoeuropsku arhitekturu prijelaznom vremenu na nejasnim granicama između klasicizma i historizma⁵. Prema stilskim i duhovnim

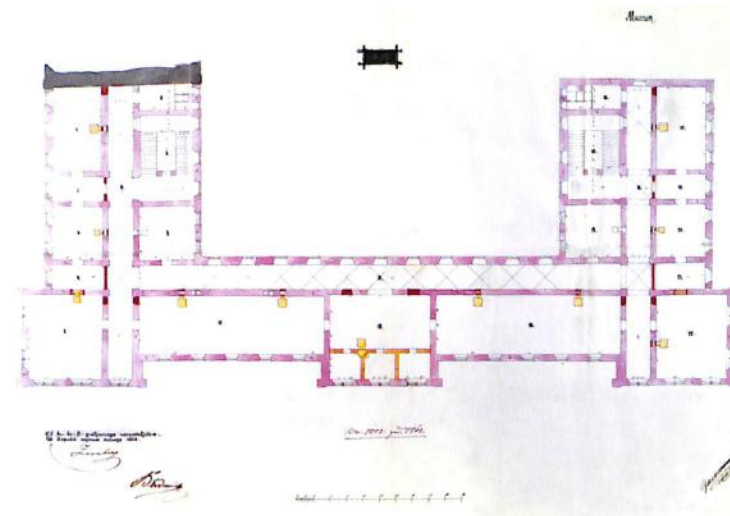

³ Ista, Geneza Trga..., str.111-114;
Katastarska mapa Zagreba 1862.–64. Muzej grada Zagreba;
Olga Maruševski, Grad za pedeset tisuća stanovnika. KAJ, XVI, 1983., 1, str. 51.

⁴ Olga Maruševski, Iso Kršnjavi kao graditelj. Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1986.

⁵ Ista, Iso Kršnjavi kao graditelj..., str. 68

Nacr adaptacije zgrade za Muzej i sjedište JAZU, tlocrt prizemlja, 1868., risao Jakomini (Hrvatski državni arhiv, Sabor, Opći spisi 1868., br. 150, kut. 131)

Nacr adaptacije zgrade za Muzej i sjedište JAZU, tlocrt prvog kata, 1868., risao Jakomini (Hrvatski državni arhiv, Sabor, Opći spisi 1868., br. 150, kut. 131)

odrednicama polovina 19. stoljeća početak je dominacije historijskih stilova, njegova prva faza tzv. "romantični historizam", ako to ne shvatimo doslovno i suviše precizno, no pogledi na život i svijet tog vremena već su dobrim dijelom napajani poviješću, tumačeći je da bi objasnili sadašnjost i sa željom da iz prošlosti izvuku maksimalnu pouku za budućnost. Kasnije u drugoj polovini stoljeća slijedit će "realizam historizma", no obje su utjecajne struje trajno prisutne drugom polovinom stoljeća, pa su one za nas danas i vrlo fleksibilni pojmovi. Arhitektura druge polovine stoljeća i nije uvijek sukladna gradogradnji, ona često tek ispunja urbanističke vizije koje u to vrijeme donose više urbanističkih novosti i danas teorijski ispravnih. Arhitektura cijelim razdobljem historizma ipak kaska uz gradogradnju⁶, no to ne znači da i njena djela ne donose vrijednosti, pa je vrijeme da i nju ispravno valoriziramo. Moderna je arhitektura ovog stoljeća, boreći se upravo protiv historizma, cijelo prošlo stoljeće nazivala eklektičkom arhitekturom. Pa i to je u svoje vrijeme imalo opravdanja. Arhitekturu 19. stoljeća, osobito njegova drugog dijela, barem u nas, tek smo u novije vrijeme počeli ozbiljnije istraživati⁷. Prvo je pitanje, koliko, kako i na koji je način arhitektura 19. stoljeća ponavljanje povijesnih stilova. Naravno, ona to nije u doslovnom smislu, ona tek povijesne stilove uzima kao svoj vanjski plašt ili uređuje unutrašnji prostor, odgovarajući paralelno novim zahtjevima i sadržajima. Prepoznatljiv je stil zapravo uvijek zamišljanje "idealnog" povijesnog stila, kojega u povijesti naravno takvoga i nije bilo. Stilsko pokazivanje odnosilo se u prvom redu na funkciju zgrade⁸, pa su u ranom historizmu bolnice bile građene u neoromaničkom, banke u fiorentinskom stilu 15. stoljeća, kazališta u neobaroku, muzeji u neorenesansi, crkve u neoromaničkom ili neogotici, kao i gradske vijećnice, parlamenti kao neoklasične građevine itd.

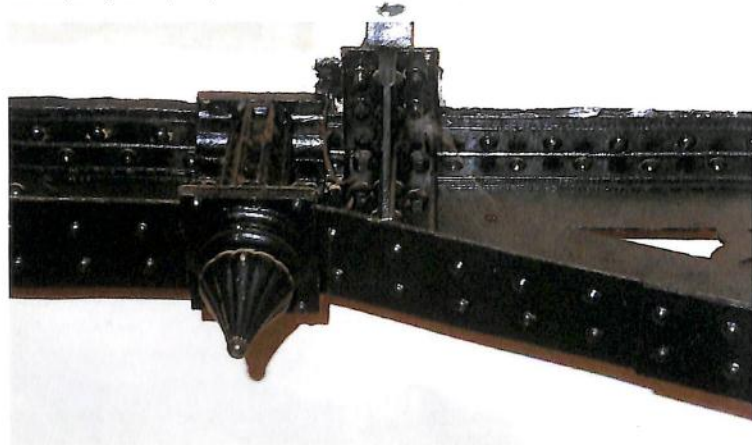
⁶ Ivo Maroević, O historicizmu u Zagrebu. Peristil, XXIV, 1977, 20.

⁷ Prvi opsežniji napor u istraživanju 19. stoljeća učinio je časopis "Život umjetnosti", XIII, 1978., 26-27, posvećen cijeli djelu Hermana Bolléa i valorizaciji historizma. Kasnije je slijedilo više tekstova Đ. Cvitanović, I. Maroevića, O. Maruševski, L. Dobronić itd.

⁸ O. Maruševski, Iso Kršnjavi..., str. 68

Zagrebački novi Donji grad djelo je druge polovine 19. stoljeća, a zgrada Sveučilišta u slijedu razvoja grada ostaje usamljena, ona se izgrađuje 1856.–59. na još neurbaniziranom prostoru i svojim dimenzijama prerasta kompletnu tadašnju gradsku strukturu. Bila je podignuta kao opća zemaljska bolnica nadovezujući se do desetak godina starijeg samostana i crkve sestara milosrdnica (1844.–45.) u Frankopanskoj ulici⁹, za što je bilo razloga jer je građena za bolnicu. Svojim je pročeljem bila okrenuta jugu, čime je odredila cjelokupni urbanizam ovoga novog dijela grada, koji će se dogoditi dvadesetak godina kasnije.

Odlukom bečkog Ministarstva unutrašnjih poslova godine 1856. gradi se na spomenutom mjestu (od 1856. do 1859.) opća zemaljska bolnica¹⁰. Projekti su bili povjereni bečkom arhitektu i mjerniku Ludwigu Zettlu¹¹ koji u Beču radi kao planer Ringstrasse i graditelj je više palača na Ringu, a u Zagrebu je kasnije (1864.) adaptirao dvoranu Hrvatskog sabora u Županijskoj zgradi na Markovu trgu¹². Nova zgrada nastavlja se na samostan u Frankopanskoj ulici, a svojim je glavnim markantnim pročeljem okrenuta budućem gradu s dva ugaona i jednim središnjim, ulaznim rizalitom koji svi završavaju trokutastim zabatima s okularom i naglašenim slijepim arkadama. Cijelo pročelje ima devetnaest prozorskih osi od kojih su po tri osi na rizalitim oblikovane kao bifore. Glavni je ulaz relativno skroman, postklasicističko romantičarskih obilježja, ali s naglašenim ulaznim stubištem s tri kraka, od kojih je treći lomljen sa svake strane, a krakovi se sastaju na ulaznom podestu. Zidno je platno glatko, a vrlo nježni ga kordonski vijenci ispod samih prozora dijele po horizontali. Iznad otvora slobodno na zidnom platnu izvedeni su vrlo decentnom profilacijom polukružni nadprozorski vijenci. Donji dio zgrade (suteran) blago je naglašen u žbuki izvučenim reškama poput blokova kamena. Cjelovita kompozicija pročelja, arhitektonika te odmjereni profinjeni odnosi pokazuju upravo arhitekturu sredine stoljeća za koju rijetke primjere nalazimo u Beču¹³, no doslovnom primjenom

⁹ L. Dobronić, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova. Zaboravljeni zagrebački graditelji, str.45. Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1983.

¹⁰ S. Knežević, Zagrebačka zelena potkova..., str.42-45.

¹¹ Ista, Zagrebačka zelena potkova..., str. 330 i bilj. 14

¹² Isto

¹³ Npr. Evangelische Kirche, L. Förstera i Th. v. Hansena, 1846; Arsenal, Sicardsburga, v. der Nüda, Roesnera, Rigela, Förstera i v. Hausena, 1849; Heeresgeschichtliches Museum, Th. v. Hausena, 1852; Palais Ferstel, H. v. Ferstela, 1856.

¹⁴ O. Maruševski, Iso Kršnjavi...str. 62 i 63, te bilješka 14 na str. 63.

¹⁵ S. Knežević, Zagrebačka zelena potkova..., str. 42; bilješka 2: Realna je gimnazija kratko vrijeme bila smještena na drugom katu zgrade, za vrijeme adaptacije gimnazijske zgrade na Griču

Detalj čelične konstrukcije stubišta planiranog za bolnicu, oblikovane i ljevane željeznim elementima, foto Miroslav Dvorščak, prof, 1997.

¹⁶ Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba u Zagrebu održana je od kolovoza do listopada 1864.g. O stotoj obljetnici Muzeja grada Zagreba priredio je Spomen-izložbu god. 1964. uz mali katalog s kraćim tekstovima dr. F. Buntaka i dr. M. Despot

E. Laszowski, Stari i novi Zagreb. Prva gospodarska i obrtna izložba u Zagrebu, str. 284. Braća hrvatskog zmaja, sv. XXXIX, Zagreb, 1925.

¹⁷ S. Knežević, Zagrebačka zelena potkova..., str. 42; bilješka 1: Vlada je zgradu besplatno ustupila za vojnu bolnicu na kratko vrijeme

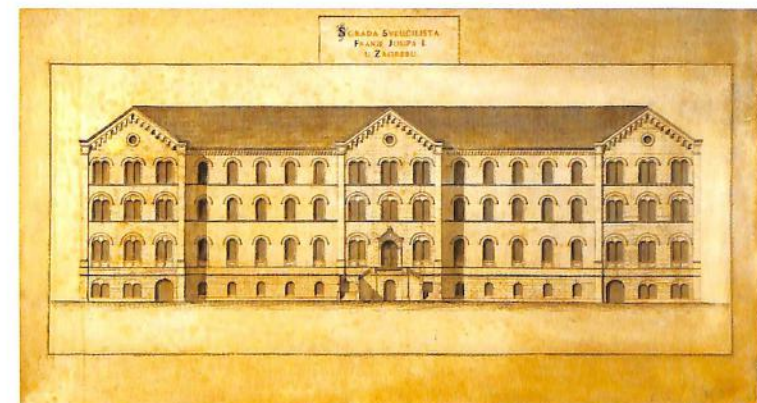
¹⁸ Samostan Sestara milosrdnica podnosi ponudu za kupnju ili najam zgrade Zemaljske bolnice, Hrvatski državni arhiv - Hrvatski sabor (fond 65), kutija 127 - 3 f / 41 (1868.-1872.)

¹⁹ S. Knežević, Zagrebačka zelena potkova..., str.42 i 43; bilj. 4 i 5; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti podnosi prijedlog za Zemaljski narodni muzej i sjedište JAZU u zgradi Zemaljske bolnice

Zgrada Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, 1882., crtež (Muzej grada Zagreba, fototeka)

neoromaničkih elemenata ova nam zgrada navješćuje za Zagreb vrlo rani historizam¹⁴. Neoromanika kao stilski uzor očito je odabrana zbog namjene zgrade za bolnicu. Unutrašnja organizacija prostora više je no jednostavna. Njezin "U" tlocrt konstruktivno je zidan kao trakt i pol, to jest sobe s vanjske strane i dugački hodnik na dvorišnoj strani. Dva stubišta nalaze se u pokrajnjim krilima, i što je vrlo uočljivo, ona su bila izvedena kao čelična konstrukcija na stupovima i gredama sa zakovicama (same su kamene stube položene na traverze). Za Zagreb ovo je vrlo rana čelična konstrukcija sa zakovicama i interesantna je za tehničku povijest. Cijeli je suteran svodeni, a u gornjim katovima križno su svodeni svi hodnici. Današnje središnje glavno stubište sjajno je oblikovano i stilski dograđeno godine 1882. kada u zgradu useljava Sveučilište sa svojim fakultetima. Postojeće stubište u istočnom krilu se ukida i pregrađuje u prostorije, a stubište u zapadnom krilu ostaje kao pomoćno do danas.

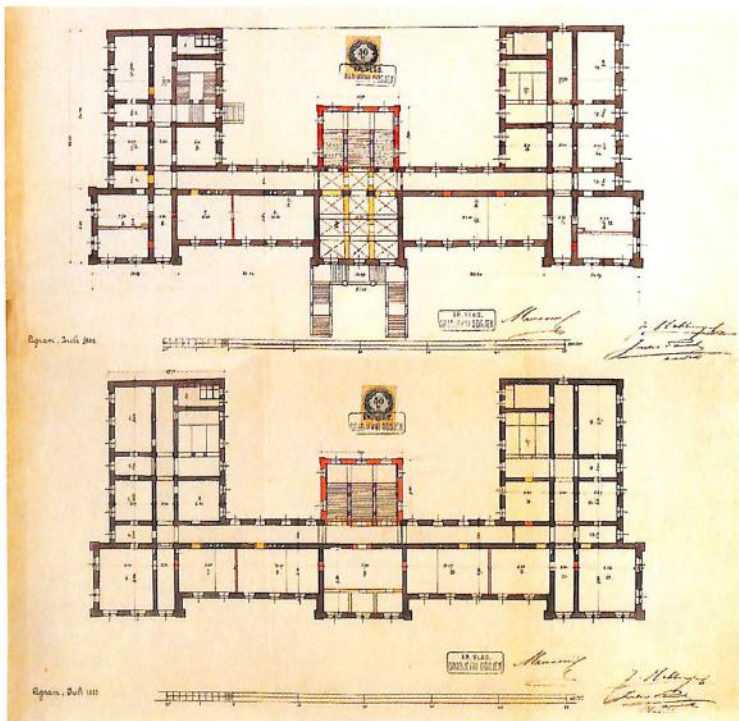
Čudna je sudbina ove zgrade, barem do useljenja Sveučilišta 1882. godine. U zgradu građenu za bolnicu, bolnica nikada nije uselila. Zgrada je za sve vrijeme bila za Zagreb prevelika, a kao opravdanje izmišljale su se isprike da zgrada za bolnicu nije podesna. Vrlo kratko u njoj je bila privremeno realna gimnazija 1864.¹⁵, a iste je godine u zgradi i na prostoru ispred nje (danas cijeli Kazališni trg) bila smještene velika i prva Hrvatska gospodarska izložba¹⁶. U to vrijeme i kasnije naveliko se raspravlja o namjeni zgrade; u međuvremenu u njoj je bila 1866. privremena vojna bolnica¹⁷, a godine 1868. sestre milosrdnice žele je unajmiti za svoju bolnicu¹⁸. Iste godine Jugoslavenska akademija znanosti u umjetnosti podnosi prijedlog za smještaj u nju Zemaljskog narodnog muzeja i za svoje sjedište¹⁹, dok je konačno 1869. u nju smještena tvornica duhana koja tu ostaje do godine 1882.²⁰ Godine 1880. donijeta je odluka Zemaljske vlade da se zgrada namijeni potrebama Sveučilišta²¹. U isto vrijeme rade se i nacrti za smještaj muzeja. Konačno, odlukom vlade godine 1882. zgrada je dodijeljena Sveučilištu i u samo nekoliko mjeseci ona je za tu svrhu obnovljena, pa su predavanja započela 6. XI. 1882. godine²². Tek izgradnjom muzeja i

kazališta trg oko zgrade primjereno je uređen. Sve daljnje preinake zgrade u konstruktivnom i oblikovnom smislu nisu bitne, pa mirno možemo ustvrditi da nam je zgrada Sveučilišta do danas uglavnom ostala intaktna, pa je prostorno i konstruktivno možemo i valorizirati kao djelo polovine 19. stoljeća.

No, problem arhitektonskog vrednovanja i nadalje će biti vrlo složen, jer on osim morfoloških, stilskih i neostilskih elemenata uključuje cjelokupni razvoj društva i društvenog funkcioniranja u vrijeme naglih perturbacija, industrijalizacije, razvoja gradogradnje, razvoja arhitektonskih stilskih obilježja, a sve u duhu historizma do našeg stoljeća, koje naravno arhitekturu 19. stoljeća namjerno neće prepoznati jer je zaokupljeno vlastitom borbom za promjenom, pa sve do naših dana kada nam se kao zadatak nameće potreba za ozbiljnim preispitivanjem graditeljske baštine prošlog stoljeća.

Možda je tek sada vrijeme da prepoznamo svu složenost preispitivanja gradogradnje i arhitekture 19. stoljeća, ali danas već sa sigurnošću možemo prepoznati vrijednosti koje i teorijski možemo obrazlagati. Stoga nije čudo, niti si to moramo predbacivati, što smo arhitektonsku vrijednost zgrade našeg Sveučilišta do danas uglavnom zaboravili, pa je sada i prilika da na nju ozbiljno upozorimo.

²⁰Ista, str. 42.

M. Despot, Nekoliko podataka o postanku tvornice duhana u Zagrebu 1869. Zbornik 'Iz starog i novog Zagreba', IV, Muzej grada Zagreba 1968.

Ista, Industrija Zagreba u drugoj polovini XIX. stoljeća. Zbornik 'Iz starog i novog Zagreba', V, Muzej grada Zagreba, 1974.

²¹Arhiv Sveučilišta u Zagrebu, br.145 - 1880.

²²Primopredaja zgrade bila je 4. XI. 1882. (Arhiv Sveučilišta u Zagrebu, br. 611 - 1882.), svečano otvorenje bilo je 5. XI. 1882., a predavanja su počela 6. XI. 1882. (Arhiv Sveučilišta u Zagrebu, br. 615 - 1882.)

Nacrt adaptacije zgrade Tvornice duhana za Sveučilište, tlocrt prizemlja, 1882. (Muzej grada Zagreba, inv. br. 2813-2816)

Nacrt adaptacije zgrade Tvornice duhana za Sveučilište, tlocrt prvog kata, 1882., (Muzej grada Zagreba, inv.br. 2813-2816)

Zagreb 1864., sasvim desno zgrada današnjeg Sveučilišta (iz albuma Schwoisser, Muzej grada Zagreba, inv. br. 6411)

Zgrada Sveučilišta 1881. (Muzej grada Zagreba, inv. br. 5860)

Sena Sekulić-Gvozdanović

OBNOVA ZGRADE ZAGREBAČKOG SVEUČILIŠNOG REKTORATA

Današnja je sveučilišna zgrada Rektorata na Kazališnom trgu izgrađena u godinama 1856.–1859. u tzv. neoromaničkom slogu uz trošak tadašnjih 345.155 forinti. Bila je namijenjena općoj bolnici. Nakon završene izgradnje pokazalo se da nije prikladna za tu svrhu. Neko je vrijeme služila kao kasarna; za vrijeme rata 1866. upotrijebljena je kao privremena vojna bolnica. Prva hrvatska sajamska izložba priređena je u zgradi 1864. godine. Od 1869. do 1882. bila je u zgradi tvornica duhana.

Kao sveučilišna zgrada služi od 1882. U njoj je smješten Rektorat, Pravni fakultet i Filozofski fakultet do izgradnje nove zgrade u Novom Zagrebu. Unutrašnjost je mnogokratno prepravljena prema svrsi kojoj je imala služiti. Preinake se posebno zapažaju u unutrašnjoj arhitekturi glavnog vestibula i glavnog stubišta. Prigradeni su i sanitarni uređaji u svim katovima uz glavno stubište.

Zgrada se sastoji od razizemlja kojih 3,60 m visine, visokog prizemlja, I. i II. kata, oko 6,00 m visine po pojedinom katu. Izgrađena površina po katu je 2.006 m² pa čitava izgrađena površina iznosi 8.024 m². Izvedena je od opeke s relativno debelim konstruktivnim i razdjelnim zidovima. Stropovi razizemlja su masivni svodovi od opeke. Stropovi prostorija ostalih katova od drvenih su grednika, dok su hodnici presvođeni masivnim svodovima od opeke. Krovna je konstrukcija drvena, pokrov od škrljaveca. Podovi soba su od hrastovih daščica, a u hodniku s betonski sa cementnom glazurom. Pod vestibula od umjetnog je kamena.

Projektant profesor Juraj Denzler predlagao je uređenje vanjske i unutrašnje arhitekture, dotrajale opreme i sanitarnih uređaja već tamo od 1962. godine, jer je zgrada bila oko 120 godina stara. Radio je niz godina na njezinu obnavljanju. Sedamdesetih godina pokazao se akutnim problem obnove glavnog prilaza zgradi, javnih površina pred zgradom i glavnog vestibula.

Godine 1968. proveden je i natječaj za uređenje tog pretprostora, odnosno čitavog pojasa ispred sveučilišne zgrade, u kojem su

sudjelovali sa zanimljivim prijedlozima i arhitekti-urbanisti Kolacio, Milić i Seissel.

Rukopis monografije arhitekta Jurja Denzlera čeka na sponzore da bude objavljen. U tom su radu nacrti obnove i nacrti mobilijara, koji je funkcionalan i "moderan" iako projektiran u tradiciji vremena izgradnje zgrade.

Stubište sa satom,
foto Miroslav
Dvorščak, prof., 1997.

Više mogu navesti o projektu pristupa zgradi Rektorata, jer sam u to vrijeme, od 1968. nadalje, bila suradnik profesoru Denzleru kao njegov asistent i kasnije docent na Katedri za povijest i oblike arhitekture Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Vanjsko je stubište pred zgradom trebalo skinuti i ponovno postaviti. U tu svrhu najprije je obavljeno precizno arhitektonsko snimanje. Trebalo je snimiti i iscrutati sve u naravnom mjerilu 1 : 1.

Pokazalo se da je kamen bio toliko trošan da je trebalo klesati novo stepenište i novu kamenu parapetnu ogradu, dok je podeste trebalo obložiti novim naravnim ili umjetnim kamenom. Oprezno su se vadili pojedini bolje ušćuvani elementi da se ustanovi način ugradnje i da se sa sigurnošću mogu izraditi vjerne i ispravne kopije, što je bio bezuvjetan konzervatorski zahtjev.

Za izmjenu postojećih profilacija na fasadama bio je predviđen kamen "valtura unito" iz Pazina u Istri, a za vanjske stepenice i tarac vrsta "selina" iz Istre. Prema arhitektonskim snimkama u naravnoj veličini izrađeni su novi kameni dijelovi u klesarsko-rezbarskim radionicama i dostavljeni na

gradilište. Postavljene su i konzolne lanterne od lijevanog željeza precizno prema starom postojećem obliku i dimenzijama.

Obnovljena su ulazna vrata u vestibul zgrade, u kojem je dotrajali i neugledni tarac od umjetnog kamena zamijenjen pločama naravnog kamena (površine 110 m²). Popravljen je arhitektura zidova i stropa u sadri, ugrađene su nove kamene spomen-ploče, usklađene s arhitekturom vestibula. Postavljena su i ostakljena mimohodna vrata prema unutrašnjem stubištu i komunikacijama te dodana nova rasvjetna tijela.

Stavljene su u funkciju i podrumne prostorije, čime su se postigla dodatna proširenja "nusprostorija" Rektorata. No prava raskoš nisu novi funkcionalni prostori, već onaj snažni novi osjećaj širine vanjskog predvorja. Nasipavanjem i poravnavanjem zemljišta, popločavanjem pretprostora vanjskog stubišta i naglašavanjem vanjskog prilaza zgradi fiksiran je i urbanistički okvir toga lokaliteta. Kreiran je vanjski pristupni prostor da diše novim životom. Ništa nije mijenjano, stvorena je samo kompleksnija orkestracija.

Tražila se precizna rekonstrukcija starog trošnog pristupnog stubišta, za koje je arhitekt Denzler odmah nakon pregledavanja izjavio: "Rad arhitekta treba ispraviti!" Proširen je ulazni podest, bonificirana funkcija uz neupadljivo odstupanje od originala, čemu nije nitko prigovorio. Ispravljeni su detalji, neusklađeni sa zgradom, korigirane su osovine.

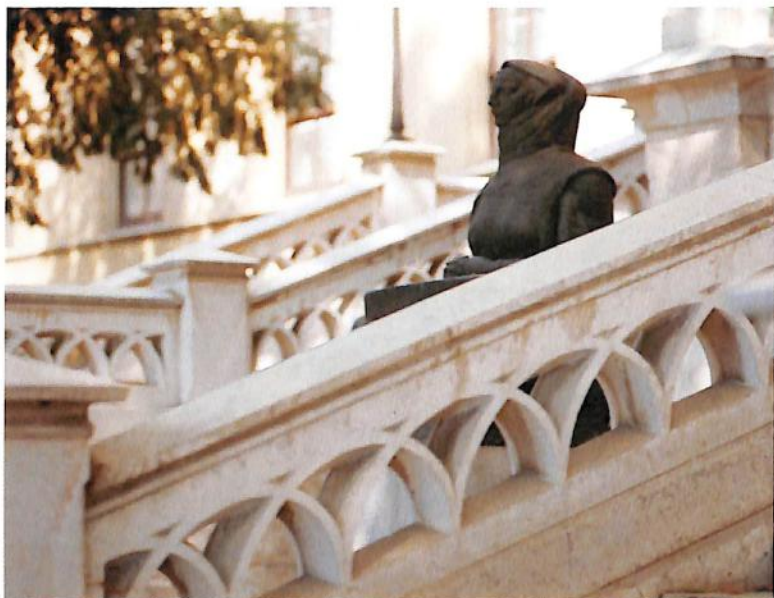
Denzler je bio potpuno svjestan svojih mogućnosti da pridonese pozitivnoj izmjeni u poboljšanju okoliša. Nije se ni časka sustezao neznatno odstupiti od strogih konzervatorskih zahtjeva potpunog

Ulazno stubište s
kipom Ivana
Meštrovića "Povijest
Hrvata" (1932.,
postavljen 1969.), foto
Miroslav Dvorščak,
prof., 1997.

poštovanja originala. Smatrao je takav razvoj društveno i kulturno opravdanim. Smatrao je svoje dopune projektu procesom kulturne integracije i procesom nastavka studije, koju u imperativnoj žurbi izvedbe bivši arhitekt nije više stigao (1856. godine) privedi kraju.

Središnjim akcentom okoline postala je tamna skulptura, obgrljena svijetlim stubištem. Bronca u istarskom kamenu. Figura nije bila originalno kreirana za taj prostor, pa je bilo diskusije uvaženih stručnjaka o njezinoj podređenosti neogoticizmu. Na kraju su se svi složili da je skulptura dobro "sjela" pred čistu svijetlu površinu. Naime, laganim spuštanjem platoa postolja Meštrovićeve "Povijesti Hrvata" vizualno joj je

Ulazno stubište s kipom, detalj, foto Miroslav Dvorščak, prof., 1997.

produbljena perspektiva, a i stubište je postalo "vertikalnije i lakše", naročito u pogledima s dijagonala. U toj "novoj" vizualnoj i scenskoj tehnici kao da je "staro" stubište bilo upravo krojeno za lik skulpture, kao da je ona originalno bit čitave kompozicije, pa zbog nje i oko nje sve i nastaje. Skulptura unificira prostor, naglašava mjerilo i kreira "klasičnu" osovinu, naglašava ulaz u zgradu i poziva na pristup. Bilo je tu zaista rizika i paradoksalnosti i gotovo neke ironične verzije neogoticizma, ali je Denzler nepogrešivom senzibilnošću i ukusom pronašao jedinstvo u različitosti.

Elegantne rubne kamene klupe suvremenog izraza i ritma, u prednjem planu prilaza, potpuno se uklapaju u kompoziciju. Nemaju samo dekorativnu funkciju ili funkciju usmjeravanja i prostorne stabilizacije. Upravo su najatraktivnije kada su ispunjene studentima.

Nekoć samo prolazni međuprostor sadržava sada život. Vri životom. U vanjskom pristupu s javne površine, u prozračnu metalnu ogradu, protkanu jednako prozračnom vegetacijom, smjelo su utisnuta dva snažna ulazna piona, čvrst okvir, nedvojben, tvrdoglavo naglašen i nov pristup zgradi Rektorata. Pred nama je zaista nov prostorni prizor.

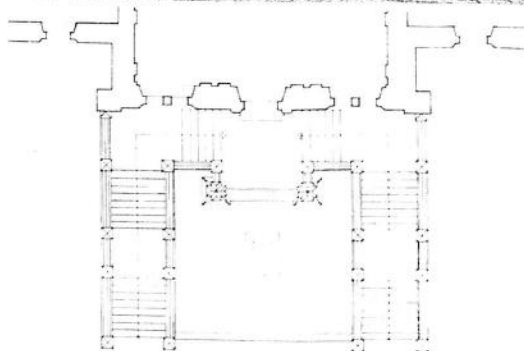
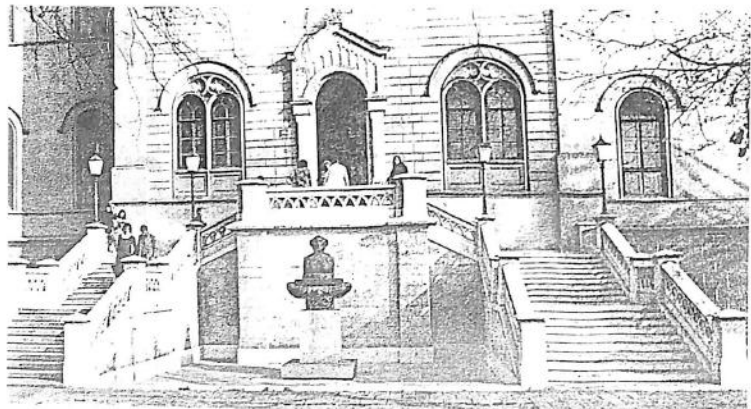
Još na početku devetog decenija života arhitekt Denzler bio je aktivan a njegova ga djela opisuju snažno i neposredno. Razlog je u tome što ne mijenja stil – tek ga varira, a uzastopni eksperimenti portreti su iste ličnosti u različitim životnim zadacima.

Grafički rad, na još uvijek svakodnevno upotrebljavanoj dasci za risanje, zapanjivao je njegove studente i suradnike i ulijevao duboko poštovanje. Protivnik arhitekture za arhitekta, nikad nije bio pod utjecajem pomodnih spekulacija, bio je neprijatelj neuvjerljivih razloga.

Denzlerove su realizacije uvijek bile mudre u smislu klime, ekonomije, društvene zakonitosti i povezanosti s ambijentima prošlosti. Projektirao je svjestan odnosa između arhitekture i života – između arhitekture i zakona harmonije.

Stubište, foto Miroslav Dvorščak, prof., 1997.

Pristup Rektoratu
Sveučilišta nakon
rekonstrukcije, foto
AGE foto, 1977.

Literatura:

1. Kabinet grafike HAZU, katalog "Izložba arhitektonskih ostvarenja i projekata prof. Jurja Denzla" prigodom sedamdesete godišnjice njegova života, Izdavački zavod HAZU, Zagreb, 1967.
2. Stjepan Planić, Problemi suvremene arhitekture, Zagreb, 1932.
3. N. Wolf, Biografija i bibliografija novih sveučilišnih profesora, Alma mater Croatica, 1939.–1940., 8.
4. I. Esih, Novi arhitektonsko-konzervatorski radovi zagrebačkog arhitekta, Jutarnji list, 1949, 10221.
5. Antoaneta Pasinović "Arhitektonika detalja", u povodu izložbe prof. Jurja Denzlera, Telegram, 21. IV.1967.
6. Vladimir Gvozdanović, Uz izložbu profesora Jurja Denzlera, arhitekta, Čovjek i prostor, br.5/1967, Zagreb, 1967.
7. Zdenko Kolacio, Majstor arhitektonskog izraza, "Vjesnik", 11. I. 1977.
8. Sena Sekulić-Gvozdanović, Tri istaknuta djela iz opusa arhitekta Jurja Denzlera, Rad HAZU, god. VIII, knj. 381, 1978.
9. Tomislav Premerl, Izložba arhitektonskih projekata i realizacija. Arhitektura, XXI, 1967., 93-94
10. Tomislav Premerl, Od klasičnog reda do vlastite moderne. Arhitekt Juraj Denzler. KAJ, X, 1977., 3-5
11. Tomislav Premerl, Djelo klasične i moderne harmonije oblika. Čovjek i prostor, XXIX, 1981., 10

Zgrada Sveučilišta oko 1900, foto Julije
Hühn (Muzej grada Zagreba, inv. br.
5861)

Radovi na obnovi ulaznog stubišta,
1969., foto Josip Vranić

Ivo Trinajstić

REKTORATSKI PERIVOJ

UVOD

Kad je odlučeno da se zgrada koja je prvotno građena za bolnicu, a privremeno bila tvornica duhana, dodijeli Sveučilištu, čitav prostor na jug sve do željezničke pruge bio je praktički prazan. Pa i okvir koji ga danas okružuje početkom 80-ih godina prošloga (19.) stoljeća tek se je nazirao. Zbog toga se može razumijeti Lenucijeva inicijativa iz 1882. godine da se čitav prostor južno od zgrade Sveučilišta nazove Sveučilišni trg. Očito se je razmišljalo da se na navedenom prostoru podigne još zgrada i objekata koji bi imali služiti sveučilišnim potrebama tadašnjega Zagreba. Nešto od toga je i ostvareno, pa se 1891. godine podiže Botanički vrt, a početkom 20. stoljeća odmah sjevernije od Botaničkog vrta Sveučilišna i nacionalna knjižnica, pa još dvije zgrade za potrebe tadašnjega Mudroslovnog fakulteta.

Ideja jedinstvenoga Sveučilišnog trga narušena je po prvi puta već 1883. godine podizanjem zgrade "Hrvatskog sokola", ali je i ona mogla poslužiti Sveučilištu "za tjelovježbu". Po drugi puta ta je ideja narušena 1896. podizanjem velebne zgrade Hrvatskoga narodnog kazališta. Prostor oko Kazališta postao je "Kazališni trg", prostor između Kazališta i Mudroslovnog fakulteta dobio je ime Mažuranićev trg, a onaj do Botaničkog vrta nazvan je Marulićev trg. Svaki od navedenih trgova na različite je načine hortikulturno oblikovan s više ili manje uspjeha. Svakako je prostor oko Hrvatskoga narodnog kazališta, najuređeniji, a zahvaljujući središnjem položaju kazališne zgrade, uspješno je i oblikovan simetrični francuski parter sa cvjetnim gredicama rascvjetanim praktički tijekom cijele godine. I Marulićev trg je zanimljivo hortikulturno riješen, naročito onaj njegov dio oko zgrade bivše Sveučilišne knjižnice, a danas Hrvatskog državnog arhiva. Mažuranićev trg, na kojem od nasada dominiraju dvostruki redovi divljih kestena (*Aesculus hippocastanum*) oblikovan je s manje mašte.

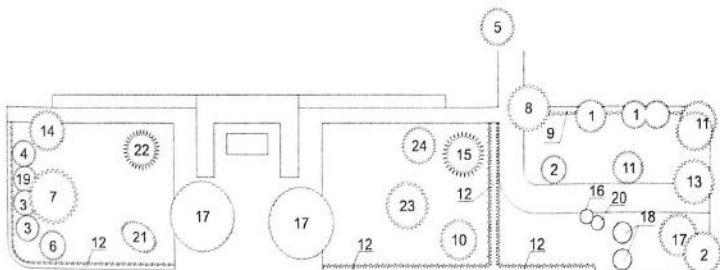
Onaj zeleni prostor koji je od nekadašnjega Kazališnog trga, a danas Trga maršala Tita odvojen razmjerno frekventiranom prometnicom smjera istok-zapad, te drvoredom dviju vrsta divljih kestena (bijeloga – *Aesculus hippocastanum* i crvenoga – *Ae. pavia*), što cestu odvaja od pločnika, ostao je od sveukupnoga, nekadašnjeg prostora potpuno izoliran i, mogli bismo reći, bezimen. Zbog toga smo i njemu, prema zgradi današnjega Rektorata Sveučilišta dali ime – Rektoratski perivoj.

U vrijeme kad je zgrada predviđena za bolnicu, a bila Tvornica duhana dodijeljena Sveučilištu, čitav prostor o kojemu je uvodno bilo riječi bio je i prometno i urbanistički, a pogotovo hortikulturno neuređen, jer je upravo služio kao gradsko Sajmište. O tome postoji niz zanimljivih podataka u poglavlju "Formulacija ideje perivojskog okvira središta Donjeg grada" u knjizi Snježane Knežević "Zagrebačka zelena potkova" iz 1996. godine, kao i u nešto starijem članku "Geneza Trga maršala Tita i zelena potkova u Zagrebu" iste autorice, iz 1989. godine, pa ćemo se, da ga ne prepričavamo, osvrnuti na njih samo onoliko, koliko će nam oni korisno poslužiti za shvaćanje postanka onoga dijela kompleksa koji smo označili imenom Rektoratski perivoj.

Iz navedenih tekstova, od slikovnih priloga svakako su najzanimljivije skice koje je u kratkom vremenskom razdoblju, u kolovozu 1882. izradio Milan Lenuci. Od više predloženih varijanti, nama će biti najzanimljivija zadnja "4. varijanta iz 12. kolovoza 1882". Međutim, iz svih se skica jasno vidi da je hortikulturno oblikovanje čitavoga, tada jedinstvenog, praznog prostora zamišljao u geometrijskom francuskom slogu, iako sam

Popis vrsta:

1. <i>Acer campestre</i>	9. <i>Hedera helix</i>	17. <i>Platanus acerifolia</i>
2. <i>Catalpa bignonioides</i>	10. <i>Hibiscus syriacus</i>	18. <i>Prunus padus</i>
3. <i>Caragana arborescens</i>	11. <i>Juglans nigra</i>	19. <i>Ptelea trifoliata</i>
4. <i>Eleagnus sp.</i>	12. <i>Ligustrum ovalifolium</i>	20. <i>Syringa vulgaris</i>
5. <i>Ficus carica</i>	13. <i>Maclura pomifera</i>	21. <i>Tamarix gallica</i>
6. <i>Forsythia viridissima</i>	14. <i>Malus pumila</i>	22. <i>Taxus baccata</i>
7. <i>Fraxinus angustifolia</i>	15. <i>Picea abies</i>	23. <i>Tilia cordata</i>
8. <i>Gymnocladus dioica</i>	16. <i>Philadelphus coronarius</i>	24. <i>Weigelia florida</i>

Rektoratski perivoj,
hortikulturno pejzažna
situacija (izradio prof.
dr. Ivo Trinajstić)

prostor koji mu je stajao na raspolaganju nije bio geometrijski pravilan, da bi se postigla "savršena" simetrija hortikulturnih elemenata kojoj se u takvim prilikama teži.

Četvrta varijanta zanimljiva je za nas u prvom redu i zbog toga, jer je u njoj Lenuci prostor ispred zgrade Sveučilišta odvojio cestom od ostaloga dijela zamišljenoga budućeg Sveučilišnog trga, kako je to u konačnici i riješeno i održalo se je do danas.

Na Lenucijevoj skici trebalo je hortikulturno oblikovati i prostor istočnog pobočja zgrade Sveučilišta, što nije kasnije ostvareno. Taj je prostor odijeljen visokim zidom u produžnici pročelne linije sveučilišne zgrade, a iza njega je sagrađeno nekoliko arhitektonski bezvrijednih, ali za potrebe kojima služe, praktičnih prizemnica. Tako zid u stvari služi kao kulisa, a danas je vrlo dekorativno obrastao bršljanom (*Hedera helix*) i tu bi zelenu zavjesu trebalo sačuvati.

Pred nekih nešto više od stotinu godina ispred zgrade Sveučilišta nije od drveća bilo posadeno ništa, a niti od Lenucijeve hortikulturne zamisli nije ostalo ništa. Ipak, može se pretpostaviti da se težilo formalnom – simetričnom rasporedu hortikulturnog materijala, jer su se još do danas sačuvala 4 longitudinalno u skoro ravnoj liniji posađena stabla – dva zapadno, dva istočno od glavnoga ulaza. Od navedenih stabala samo je platana (*Platanus acerifolia*) na istočnoj strani ulaza najvjerojatnije ostatak prve sadnje. Platana zapadno od nje znatno je mlađa. Vrlo je vjerojatno prva uginula, pa je naknadno nadomještena, što nije ništa neobično.

Drugo po starosti je stablo poljskoga jasena (*Fraxinus angustifolia*) na zapadnom kraju longitudinalne. Njemu kao protuteža na istočnoj strani ne stoji ništa, ali je u istoj liniji, bliže ulazu posađena malolisna lipa (*Tilia cordata*). Kako lipa brzo raste, a ovdje nije naročito velika može se pretpostaviti da je posađena negdje između dvaju ratova (slično kao i lipe u Klaićevoj ulici). Od starijih stabala treba još jedino spomenuti tisu (*Taxus baccata*), crnogorično stablo zapadno od ulaza. Stablo tise nije naročito visoko, ali tisa vrlo sporo raste, pa se na temelju toga može pretpostaviti da je znatne starosti, moža iz prve sadnje. Nasuprot nje simetrično na istočnoj strani nema ničega. Smreka (*Picea abies*), crnogorično stablo uz istočni ugao zgrade je, također, mlada i otupa od simetrije.

Koja bi od starijih stabala na platou istočno od zgrade Sveučilišta, a između podignutog zida i pločnika, bila posađena planski teško je reći, jer neka od njih ukazuju da su se razvila spontano od sjemena, koje je nanijeto slučajno. To se u prvom redu odnosi na dva lijepa i visoka stabla crnoga oraha (*Juglans nigra*) koja rastu jedno pored drugoga. Da ih je to netko sadio nikad ih ne bi posadio tako blizu jedno uz drugo. I visoko stablo gimnokladusa (*Gymnocladus dioica*) uz sam zaštitni zid odmah istočno od zgrade Sveučilišta nalazi se na hortikulturno čudnom mjestu.

Kako duž zida niču mnogobrojna mlada stabla sjeme je vrlo kljavno, pa je i to veliko stablo moglo niknuti samo iz sjemena koje je odnekuda tamo zalutalo. Napokon, i iz same krošnje već spomenute smreke raste oko 2 m visoko stabalce gimnokladusa. Potpuno je jasno da ga tu nitko nije sadio. Skupina stabala oko gradskoga WC-a uz jugoistočni ugao perivoja sađena je očito sa ciljem da na neki način sakrije od pogleda sam vrlo potreban, ali estetski neugledan objekt. Stabla su se sklopila sa stablima drvoreda i uspješno služe zadaći kojoj su bila namijenjena.

HORTIKULTURNI INVENTAR REKTORATSKOG PERIVOJA

Zahvaljujući Tribini koja je u sklopu Dana Sveučilišta upriličena pod nazivom "Zgrada Sveučilišta u Zagrebu od izgradnje do danas" pružena mi je ugodna dužnost proučiti hortikulturni inventar Rektoratskog perivoja. Moramo se zapitati, koliko smo puta prošli uz Rektorat, ulazili u zgradu Rektorata, a da uopće nismo zapazili taj maleni perivoj u kojem zajedno rastu čak 24 vrste što domaćeg, što egzotičnog drveća i grmlja.

Istočna Azija

1. *Caragana arborescens*
2. *Elaeagnus sp.*
3. *Forsythia viridissima*
4. *Hybiscus syriacus*
5. *Ligustrum ovalifolium*
6. *Malus pumila*
7. *Weigelia florida*

Europa

1. *Acer campestre*
2. *Ficus carica*
3. *Fraxinus angustifolia*
4. *Hedera helix*
5. *Picea abies*
6. *Prunus padus*
7. *Syringa vulgaris*
8. *Tamarix gallica*
9. *Taxus baccata*
10. *Tilia cordata*

Sjeverna Amerika

1. *Catalpa bignonioides*
2. *Gymnocladus dioica*
3. *Juglans nigra*
4. *Maclura pomifera*
5. *Ptelea trifoliata*

Zapadna Azija

1. *Philadelphus coronarius*

Američko-europski hibrid

1. *Platanus acerifolia*

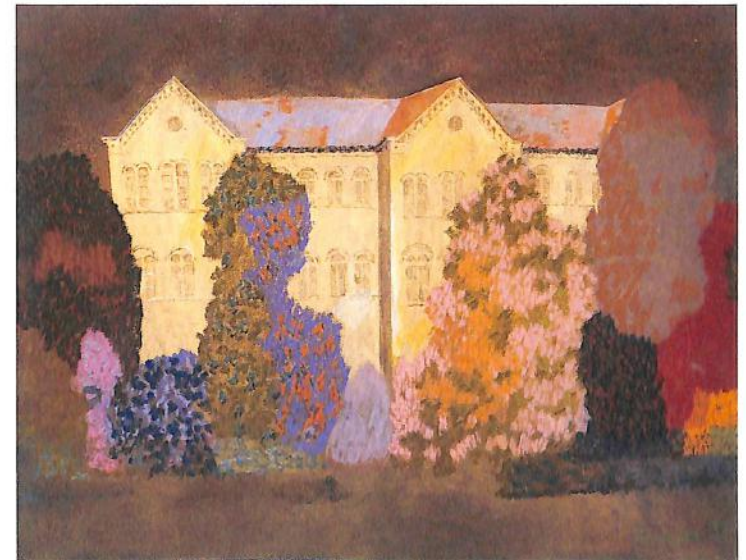
Podrijetlo hortikulturnog materijala u Rektoratskom perivoju

HORTIKULTURALNO-PEJSAŽNA VRIJEDNOST REKTORATSKOG PERIVOJA

Ploha Rektoratskog perivoja oblika vrlo izduženog pravokutnika sa zgradom Rektorata položenom asimetrično, te sa zgradicom gradskog WC-a u suprotnom uglu, živicom u produžetku istočnoga ruba zgrade, te cestom koja vodi u prigradnje iza zaštitnog zida, nije pogodna osnovica za oblikovanje geometrijski pravilnoga perivoja sa simetrično raspoređenim hortikulturnim elementima poput francuskog partera. Ostaje jedino slobodni raspored materijala, nešto poput engleskog perivoja ili zbog malenog prostora jednog rješenja koje se u vrtlarstvu često naziva "kućni vrt". Tomu ide u prilog i činjenica da za takav hortikulturni oblik nije potrebna intenzivna njega, pa i ne iziskuje neke veće i posebne troškove.

U tom su smislu najlošiji dio rasporeda oni grmovi koji su sađeni u ravnoj liniji uz zapadnu ogradu. Ako se pribroje i oni primjerci koji su nikli i razvili se spontano, možemo ustvrditi da je perivoj u hortikulturno prilično zapuštenom stanju. Začudo tratina na travnim ploham je vrlo kvalitetna, jer se je kroz dugo razdoblje stabilizirala, pa je ne bi trebalo dirati. Plješine u sjeni ispod stabala trebalo bi ozeleniti odgovarajućim materijalom koji podnosi zasjenu.

Estetski ugođaj perivoja znatno bi se poboljšao unošenjem nekoliko vrsta horizontalno rastućih kultivara borovica (*Juniperus*), dijelom izrazito zelene, dijelom modrozeleno boje. Izuzev dviju platana koje rese ulaz i

Francina Dolenc,
Zgrada Pravnog
fakulteta u Zagrebu,
(vl. autor)

postavljene su simetrično, raspored novo unašanog materijala trebao bi težiti asimetriji – imitaciji prirode. Ispred same zgrade trebalo bi izbjegavati sadnju drveta koja rastu u znatnu visinu. Njih ima dosta. Na zapadu poljski jasen, na samom istočnom rubu perivoja skupina crnih oraha i maklure (*Maclura pomifera*). Jedno stablo kao soliter ili skupina od tri stabla neke crnogorice izrazito piramidalnog habitusa postavljena u prostoru asimetrično zasigurno bi doprinijela estetskom ugođaju, naročito zimi.

Bilo bi zanimljivo razmisliti postavljanje neke skulpture moderne ili klasične forme, neutralnog ili odgovarajućeg povijesnog sadržaja povezanu s osnutkom Sveučilišta.

ZAKLJUČAK

Neka nam na ovome mjestu kao zaključak bude dopušteno ponoviti ono što smo zapisali kao kratki sadržaj za priopćenje na netom spomenutoj tribini u povodu Dana Sveučilišta:

Na malenom ograđenom prostoru ispred zgrade Rektorata Sveučilišta u Zagrebu davno je uzgojen maleni perivoj kojemu smo dali ime "Rektoratski perivoj". S obzirom na položaj nekih starih stabala zamišljen je vjerojatno u simetričnom rasporedu biljnoga materijala što je značajka francuskoga stila, ali se je zbog slabe njege približio slobodnom rasporedu drveća i grmlja poput engleskog perivoja.

Koliko smo puta prošli uz Rektorat, ulazili u zgradu Rektorata, a da nismo uopće zapazili taj maleni perivoj u kojemu zajedno rastu čak 24 vrste što domaćeg, što egzotičnog drveća i grmlja. Maleni bi Rektoratski perivoj zbog toga zaslužio da mu se posveti odgovarajuća pozornost.

Literatura:

1. S. Knežević, Geneza Trga maršala Tita i zelena potkova u Zagrebu. Godišnjak zaštite spomenika kulture 14(1988.)-15(1989.): 111-149.
2. S. Knežević, Zagrebačka zelena potkova. Školska knjiga. Zagreb 1996.
3. G. Krüssmann, Laubgehölze 1, 2. Paul Parey. Berlin-Hamburg 1960.

Pogled s gradnje kazališta na Sveučilište i sjever grada 1894. - 1895. (Muzej grada Zagreba, inv. br. 8657)